

Ugyanaz a szoba. A divány melletti asztal s a körülötte levő székek a szoba közepére tolvá. Az asztalon lámpa ég. Az előszobába nyíló ajtó nyitva. Az emeletről tánczene hallatszik.

Lindéné az asztalnál ül, szórakozottan lapoz egy könyvben; olvasni próbál, de látszik, hogy nem tudja a gondolatait összpontosítani; néhányszor izgattottan fölfülek a kinti ajtó felé.

Lindéné (az órájára néz) Még mindig nincs itt, pedig már legfőbb ideje volna. Hacsak nem a... (megint hallgatózik) Ah, ez ő. (Kimegy az előszobába, óvatosan kinyitja a külső ajtót, a lépcsőn halk lépések: suttogva mondja) Jöjjön be, nincs itt senki.

Krogstad (az ajtóban) Egy cédulát találtam otthon, amit maga írt. Mit jelentsen ez?

Lindéné Beszélnem kell magával.

Krogstad Úgy? És annak okvetlenül itt, ebben a házban kell megtörténnie?

Lindéné Otthon, nálam, lehetetlen. Nincs külön bejárata a szobámnak. Jöjjön be; egészen egyedül vagyunk; a lány alszik, Helmerék fönn vannak a bálban.

Krogstad (bemeget a szobába) Lám, lám; Helmerék ma este táncolnak? Igazán?

Lindéné Igen, mért ne?

Krogstad Igaz is, mért ne?

Lindéné Krogstad, beszéljessünk egy kicsit.

Krogstad Van még nekünk valami beszélőnivalónk?

Lindéné Sok beszélőnivalónk van.

Krogstad Nem hittem volna.

Lindéné Mert sohasem értett meg igazán.

Krogstad Ugyan mit kellett volna megértenem azon kívül, ami teljesen nyilvánvaló? Egy szívtelen asszony kiadta az útját egy férfinak, mert előnyösebb kínálkozott.

Lindéné Azt hiszi, hogy én olyan szívtelen vagyok? S azt hiszi, könnyű szívvel szakítottam?

Krogstad Hát nem?
 Lindéné Krogstad, csakugyan ezt hitte?
 Krogstad Ha nem így volt, mért írt úgy akkor, ahogyan írt?
 Lindéné Nem írhattam másként. Ha szakítanom kellett, az is kötelességem volt, hogy kiirtsak magából mindent, amit irántam érez.
 Krogstad *(a kezét gyűri)* Szóval, így vagyunk. És mindez csupán a pénzért.
 Lindéné Nem szabad elfelejtenie, hogy volt egy gyámoltalan anyám, két kisöcsém. Nem várhattunk magára, Krogstad; magának akkor még csak távoli kilátásai voltak.
 Krogstad Ám legyen; akkor sem volt joga egy más emberért eltaszítania.
 Lindéné Hát ezt nem tudom. Néha én is azt kérdeztem magamtól, volt-e jogom hozzá.
 Krogstad *(széledebben)* Amikor elvesztettem magát, mintha kicsúszott volna a talaj a lábam alól. Nézzen rám – hajótörött vagyok egy hajóroncon.
 Lindéné De a segítség már közel lehet.
 Krogstad Közel volt; ekkor jött maga és közbeállt.
 Lindéné Tudtom ellenére, Krogstad. Csak ma hallottam, hogy maga az, akinek a bankban a helyére kerülök.
 Krogstad Ám legyen, elhiszem. De most, hogy tudja, visszalép-e?
 Lindéné Nem; mert azzal úgysem nyerne semmit.
 Krogstad Ah, nyerni, nyerni – én mégis megteszem.
 Lindéné Én pedig megtanultam, hogy az eszemre hallgassak. Az élet és a kemény, keserű szükség tanított meg.
 Krogstad Az élet engem is megtanított, hogy ne higgyek frázisoknak.
 Lindéné Akkor az élet nagyon okos dologra tanította. De a cselekedeteknek csak hisz?
 Krogstad Hogy érti ezt?
 Lindéné Azt mondta, úgy áll itt, mint egy hajótörött a roncon.
 Krogstad Komoly okom volt azt mondani.

Lindéné Én is úgy állok itt, mint egy hajótörött a roncon. Nincs, akit gyámolítsak, nincsen, akiről gondoskodjam.
 Krogstad Maga választott így.
 Lindéné Akkor nem volt más választás.
 Krogstad Nos, és most?
 Lindéné Krogstad, ha mi ketten, két hajótörött átjuthatnánk egymáshoz.
 Krogstad Mit mond?
 Lindéné Két ember egy roncon mégis jobban megvan, mint mindenik a magáén.
 Krogstad Krisztina?
 Lindéné Mit gondol, miért jöttem ide a városba?
 Krogstad Lett volna egy gondolata a számomra?
 Lindéné Dolgoznom kell, ha el akarom viselni az életet. Amióta visszaemlékszem, életem minden napja munkában telt. Ez volt a legtöbbet érő, egyetlen örömöm. De most egészen magam állok a világban, s olyan szörnyű üresen, elhagyottan. Magamnak dolgozni: ebben nincs öröm. Krogstad, szerezzen nekem valakit, valamit, amiért dolgozzam.
 Krogstad Ebben nem hiszek. Ez semmi más, mint túlhajtott aszszonyi nagylelkűség, amely csak úgy föláldozza magát.
 Lindéné Észrevette valaha, hogy túlhajtott vagyok?
 Krogstad Csakugyan meg tudná tenni? Mondja, van tudomása a múltamról?
 Lindéné Van.
 Krogstad És tudja, mit csinálók én itt, minek számítok?
 Lindéné Az előbb olyasmit láttam magán, mintha azt érezné, hogy velem más ember lett volna.
 Krogstad Ezt bizonyosan tudom.
 Lindéné S ez nem volna lehetséges most is?
 Krogstad Krisztina – ezt megfontoltan mondja?! Igen... úgy. Látom magán. Tehát csakugyan van bátorsága?
 Lindéné Szükségem van valakire, akinek anyja lehessek; s a maga gyermekeinek anyára van szükségük. Mi ketten

egymásra vagyunk utalva. Krogstad, én bízom a maga alaptermészetében; magával együtt mindent merek.

Krogstad *(megragadja a kezét)* Köszönöm, köszönöm, Krisztina; most már én is föl tudok majd emelkedni a mások szemében. De el is feledtem...

Lindéné *(ballgatózik)* Sss! A tarantella! Menjen, menjen.

Krogstad Miért, mi az?

Lindéné Hallja ott fönn a táncot? Ha vége, számíthatunk rá, hogy itt érnek.

Krogstad Igen, mennem kell. Úgyis hiába minden. Maga persze nem tud arról a lépésemről, amelyet Helmer ellen elkövettem.

Lindéné De tudok róla, Krogstad.

Krogstad És mégis volna bátorsága?...

Lindéné Nagyon is megértem, milyen kétségbeesésbe hajszolódhat az olyan ember, mint maga...

Krogstad Ó, ha meg nem tetté tehetném.

Lindéné Azzá teheti. A levele még most is ott van a levélszekrényben.

Krogstad Biztos ebben?

Lindéné Egészen biztos; de...

Krogstad *(fürkészőn tekint rá)* Így értsem hát? Mindenáron meg akarja menteni a barátnöjét? Mondja ki legalább nyiltan! Így van?

Lindéné Aki egyszer már eladta magát másért, az nem teszi meg újra.

Krogstad Vissza fogom kérni a levelem.

Lindéné Nem, nem.

Krogstad Dehogynem. Megvárom, amíg Helmer lejön; megmondom neki, hogy vissza kell a levelem adnia... hogy csupán a fölmondásomról van szó – ne olvassa el.

Lindéné Nem, Krogstad, nem szabad visszavennie.

Krogstad De mondja csak, hát nem ez az oka, hogy épp ide hívtott?

Lindéné Első ijedtemben igen. De azóta eltelt egy nap, és hihe-

telen, minék voltam ebben a házban tanúja. Helmernek mindent meg kell tudnia; ennek a szerencsétlen titoknak napfényre kell kerülnie; mindent tisztázniuk kell egymás közt, nem lehet ilyen titkolózások, leplezetések közt élni.

Krogstad No jó; ha magában megvan a merészség rá – egyet azonban mindenesetre megtehetek –, s ennek meg is kell történnie...

Lindéné *(ballgatózik)* Siessen! Menjen, menjen! Vége a táncnak; egy pillanatig sem vagyunk biztonságban.

Krogstad Ott lent megvárom magát.

Lindéné Igen, várjon, elkísérhet hazáig.

Krogstad Sose voltam még ilyen hihetetlenül boldog.

A kijáratú ajtó felé megy; a szoba és az előszoba közötti ajtó ettől fogva nyitva áll

Lindéné *(egy kicsit rendet csinál, a kabátját készíti)* Micsoda fordulat! Igen, micsoda fordulat! Emberek, akikért dolgozhatok, akikért élhetek; otthon, amelyet meleggé tehetek. Na, hanem alaposan hozzá is kell látnom. Bárcsak hamarosan jönnének. *(Hallgatózik)* Aha, itt is vannak már. Hamar a holmimat. *(Kalapot és köpenyt vesz)*

Kintről Helmer és Nóra hangja... Egy kulcs fordul, s Helmer szinte erőszakkal vezeti be Nórát az előszobába. Abban az olasz kosztümben van, nagy, fekete kendő rajta; Helmer frakkban, a frakk fölött nyitott, fekete domino

Nóra *(még mindig az ajtóban, ellenkezőre)* Nem, nem, nem, nem megyek! Gyerünk még vissza. Nem akarok eljönni ilyen korán...

Helmer De, drága Nóra!

Nóra Olyan szépen kérlek, Torvald. Olyan gyönyörű szépen – csak még egy órát!

Helmer Nem, egyetlen percet sem, édes Nórá; így egyeztünk meg, tudod. Így ni; csak be a szobába; itt állsz és meghútod magadat.

Nóra ellenkezik. Helmer szép kíméletesen bevezeti a szobába

Lindéné Jó estét.

Nóra Krisztina!

Helmer Mi az, asszonyom, még itt, ilyen későn?

Lindéné Igen, bocsánat; úgy szerettem volna Nóráat jelmezben látni.

Nóra Itt ültél és vártál rám?

Lindéné Igen; sajnos későn jöttem; már fönt voltál, s úgy éreztem, nem tudok elmenni, amíg nem láttalak.

Helmer *(elveszi Nóra kendőjét)* Úgy, úgy, nézze csak meg alaposan, azt hiszem, megéri. Nem szép?

Lindéné De igen, mondhatom.

Helmer Nem csudálatos szép? A társaságban is ez volt az általános vélemény. De szörnyű önféjű az édes kis teremtes. Mit tegyünk vele? Hiszi, hogy csaknem erőszakot kellett alkalmaznom, hogy elhozzam?

Nóra Megbánod még, Torvald, hogy nem hagytál ott – hiszen csak egy félóráról volt szó.

Helmer Hallja, asszonyom? Eltáncolja a tarantelláját – viharos tapsot arat –, amit meg is szolgált, noha az előadásában talán sok is volt a természetesség; úgy értem, több valamivel, mint amennyi a művészet követelményeivel szigorúan véve összeegyeztethető. No de, mindegy! A fődolog: sikert arat; viharos sikert. Otthagyhatom őt ezután? Csökkenteni a hatást? Nem úgy, karon fogom az én kis szép capri nőmet, a kis *caprice*-os capri nőt; gyors körbefutás a termen; meghajlás mindenfelé, s mint a regényekben írják, a szép jelenés tovatűnt. A befejezésnek mindig hatásosnak kell len-

nie, asszonyom; ez az, amit Nórával nem tudok megértetni. Phü, milyen meleg van itt. *(Ledobja a dominót egy székre, kinyitja szobája felé az ajtót)* Mi az? Hisz itt sötét van! Na ja, persze, bocsánat. *(Bemegy és meggyújt néhány gyertyát)*

Nóra *(sebesen, lélegzet nélkül suttogja)* Nos?!

Lindéné *(halkan)* Beszéltem vele.

Nóra No és?

Lindéné Nóra – mindent meg kell az uradnak mondanod.

Nóra *(tompán)* Tudtam.

Lindéné Krogstadtól nem kell egyáltalán félned. De szólnod, azt kell.

Nóra Én nem szólok.

Lindéné Akkor szól a levél.

Nóra Köszönöm, Krisztina; most már tudom, mit kell tennem. Sss!

Helmer *(megint bejön)* Nos, asszonyom, megcsodálta?

Lindéné Igen; s most jó éjszakát kívánok.

Helmer Hogyan, máris? – Ez a magácé, ez a kötés?

Lindéné *(elveszi)* Igen, köszönöm; majdnem hogy itthagytam.

Helmer Maga ezek szerint kötni szokott?

Lindéné Igen.

Helmer Tudja mit? Inkább hímeznie kellene.

Lindéné Úgy, miért?

Helmer Sokkal mutatósabb. Ide nézzen. A hímzést az ember így tartja a bal kezében, s a jobbal vezeti a tűt – így ni. Egy könnyed, elnyújtott ív kifele; igaz?

Lindéné Igen, meglehet.

Helmer Ezzel szemben a kötés – azt alig lehet másképp csinálni, mint csúnyán. Ide nézzen; az összeszorított karok, a kötöttük, amint le-föl járnak, ebben van valami kínai. Ah, az a pezsgő igazán nagyszerű volt.

Lindéné Nos, jó éjszakát, Nóra, s ne légy többet makacs.

Helmer Jól mondta, asszonyom.

Lindéné Jó éjszakát, direktor úr.

Helmer *(az ajtóig kíséri)* Jó éjszakát, jó éjszakát, remélem szerencsésen hazaér? Igazán szívesen... de hiszen nem is olyan nagy darab, amit mennie kell. Jó éjszakát, jó éjszakát!

Lindéné elmegy, utánanéz, és megint bejön.

Nóra Így ni, végül is kitettük. Rettenetes unalmas teremts.
Nem vagy nagyon fáradt, Torvald?

Helmer Nem, a legkevésbé sem.

Nóra Álmos sem?

Helmer Egyáltalán nem. Ellenkezőleg, rendkívül élénknek érzem magam. De te? Igen, te elég fáradtnak, álmosnak látszol.

Nóra Igen, nagyon fáradt vagyok. Hamarosan aludni megyek.

Helmer Látod, látod? Mégis helyes volt, hogy nem hagytalak ott tovább.

Nóra Ah, amit te csinálsz, az mind helyes.

Helmer *(megsókolja a homlokát)* Most úgy beszél az én kis pacstírtám, mintha ember lenne. De megfigyelted, milyen vidám volt ma este Rank doktor?

Nóra Úgy? Az volt? Nem beszéltem vele.

Helmer Én is alig; de rég láttam ilyen jókedvűnek. *(Egy ideig Nórát nézi; azután közelebb megy hozzá)* Hm... mégiscsak nagyszerű, hogy hazajöttünk az otthonunkba; egész egyedül lehetek veled. Ó, te elragadó, szép, fiatal asszony!

Nóra Ne nézz így rám, Torvald.

Helmer Ne nézzek az én legdrágább tulajdonomra? Mindarra a gyönyörűségre, ami az én egyedüli, teljes tulajdonom? *(átmegy az ajtó másik oldalára)* Ma éjszaka nem szabad velem így beszélned.

Helmer *(követi)* Úgy látom, véredben van még a tarantella. S ez még vonzóbbá tesz. Hallgasd csak; a vendégek már

kezdenek menni. *(Halkabban)* Hamarosan csönd lesz az egész házban, Nóra.

Nóra Igen, remélem.

Helmer Ugye, én drága kis Nórám. Hanem azt tudod-e, hogy amikor társaságban vagyok veled, mért szólok hozzád olyan keveset? Távol tartom magam, csak egy-egy orv pillantást vetek rád. Tudod, mért teszem ezt? Mert azt képzelem, hogy titkos imádoztam vagy, az én fiatal, titkos jegyesem: és senki sem gyanítja, hogy van közöttünk valami.

Nóra Igen, igen, igen; tudom én azt, hogy minden gondolatod énnálam jár.

Helmer S amikor eljövünk, s a sálat finom, fiatalos válladra teszem, nyakad csodálatos hajlatára, akkor úgy képzelem, hogy az én fiatal arám vagy, épp most jövünk az esküvőről, először vezetlek be a lakásomba, először vagyok egyedül veled, teljesen egyedül, te fiatal, reszkető gyönyörűség! Egész estén nem volt más vágyam, csak te. Amikor a tarantellában láttam, hogyan csábítasz, szök-delsz – a vérem fölforrt; nem bírtam tovább, ezért hoztalak ilyen hamar le.

Nóra Most menj Torvald – menj el tőlem, nem akarom...
Helmer Mit jelentsen ez? A mókamadarat játszod velem? Kis Nórám. Nem akarom – micsoda beszéd ez? Hiszen az urad vagyok!...

Kopogtatnak a kinti ajtón

Nóra *(összerezzen)* Hallottad?

Helmer *(az előszoba felé)* Ki az?

Rank *(kívülről)* Én. Bejöhetek egy pillanatra?

Helmer *(balkan, bosszúsán)* Eh, mit akarhat most? *(Hangosan)* Várj egy kicsit. *(Odamegy, kinyit)* No, ez szép, hogy nem mentél el az ajtónk előtt.

Rank Úgy rémlett, a hangodat hallottam, s kedvem jött be-

nézni. (*A szemét futólag körüljártatja*) Ah, igen, a kedves, ismerős helyiség. Olyan kellemes és barátságos itt, kettőtöknél.

Helmer Úgy láttam, odafönn is kellemesen érezted magadat.

Rank Elsőrangún. Miért ne éreztem volna? Mért ne venne el az ember mindent ebben a világban? Mindenesetre annyit, amennyit tud, s ameddig tudja. A bor kitűnő volt...

Helmer Különösen a pezsgő.

Rank Te is észrevetted? Szinte hihetetlen, mennyit benyalkaltam.

Nóra Torvald is sok pezsgőt ivott az este.

Rank Úgy?

Helmer Igen. S utána ilyenkor mindig olyan mulatságos.

Rank Nos, mért ne toldaná meg az ember egy vidám esttel a jól fölhasznált napot.

Helmer Jól fölhasznált? Ezzel igazán nem dicsekedhetem.

Rank (*a vállára csap*) Látod, én igen!

Nóra Bizonyára valami tudományos vizsgálatot végzett el ma Rank doktor.

Rank Igen, pontosan azt!

Helmer Lám, lám, az én kis Nórám tudományos vizsgálatokról beszél.

Nóra És szabad az eredményéhez szerencsét kívánnom?

Rank Hogyne, szabad.

Nóra Tehát jó volt az eredmény?

Rank A lehető legjobb, az orvosnak s a betegnek is: a bizonyosság.

Nóra (*gyorsan és kutatón*) Bizonyosság?

Rank Teljes bizonyosság. Mért ne szereztem volna hát egy vidám estét utána magamnak?

Nóra Jól tette, Rank doktor.

Helmer Én is ezt mondom; csak aztán holnap meg ne bűnhődj érte.

Rank Az ember semmit sem kap ingyen az életben.

Nóra Rank doktor, maga bizonyára nagy kedvelője az álarcosbálnak.

Rank Van sok mulatságos maskara.

Nóra Ide hallgasson hát; mik leszünk mi ketten a következő jelmezbálon?

Helmer Te kis könnyelmű – máris a következőre gondolsz!

Rank Mi ketten? Jó, megmondom; maga szerencsegyerek...

Helmer Igen, csak találj kosztümöt hozzá.

Rank Lépjen föl úgy a feleséged, ahogy a világban jár-kel.

Helmer Ez igazán találó mondas volt. S te mi leszel, nem tudod?

Rank De, hogyne, kedves barátom, tökéletesen tisztában vagyok vele.

Helmer Nos.

Rank A következő álarcosbálon én láthatatlan leszek.

Helmer Hóbortos ötlet.

Rank Van egy nagy fekete kalap... nem hallottál még a láthatatlanná tevő kalapokról? Az ember fölveszi, nem látja meg senki.

Helmer (*elfojtott mosollyal*) De, igazad van.

Rank Hanem el is felejttem, hogy miért jöttem. Helmer, adj egyet abból a Havanna szivarodból.

Helmer Nagy örömmel. (*Feléje nyújtja a tárcáját*)

Rank (*kivesz egyet, és levágja a hegyét*) Köszönöm.

Nóra (*meggyújt egy viaszgyufát*) Én meg hadd adom a tüzet.

Rank Köszönöm. (*Nóra odatartja a gyufát, Rank meggyújtja*) Akkor hát Isten veletek!

Helmer Isten veled, Isten veled, kedves barátom!

Nóra Aludjon jól, Rank doktor.

Rank Köszönet a jó kívánságért.

Nóra Kívánja nekem ugyanezt.

Rank Magának? Nos jó, ha akarja – aludjon jól. És köszönöm a tüzet. (*Bólint feléjük s kimegy*)

Helmer (*tompán*) Sokat ivott.

Nóra (*szórakozottan*) Lehet.

Helmer *(kiveszi a kulcsomót a zsebéből, és kimegy az előszobába)*
 Nóra Mit keresel ott, Torvald?
 Helmer Ki akarom üríteni a levélszekrényt. Egészen teli van, nem marad hely a reggeli újságoknak.
 Nóra Dolgozni akarsz ma éjszaka?
 Helmer De hisz tudod, hogy nem akarok. Mi ez? Valaki matatott a záron.
 Nóra A záron?
 Helmer Igen, egészen biztos. Ki lehetett az? Alig hihetem, hogy a lányok?... Tessék, egy letört hajtű. Nóra, ez a tied.
 Nóra *(gyorsan)* Akkor a gyerekek lehettek.
 Helmer Erről igazán le kell szoktatnod őket. Hm, hm... no azért mégiscsak kivettem. *(Kiveszi a szekerény tartalmát, s bekiált a konyhába)* Helén! Helén! Oltsa el az előszoba lámpát. *(Bejön megint a szobába, s bezárja az előszobába vivő ajtót)*
 Helmer *(levelekkel a kezében)* Ide nézz. Látod, hogy fölgyűlt. *(Lapoz köztük)* Hát ez meg mi?
 Nóra *(az ablak felé fordulva)* A levél! Ne, ne, Torvald!
 Helmer Két névjegy: Ranké.
 Nóra Rank doktoré?
 Helmer *(nézi)* Doktor medicinae Ranké. Ott feküdt fölül: akkor dughatta be, amikor elment.
 Nóra Van valami rajt?
 Helmer Egy fekete kereszt a név fölött. Ide nézz! Mégiscsak kellemetlen ötlet. Olyan, mintha a tulajdon halálát jelentené be.
 Nóra Azt is teszi.
 Helmer Mi? Tudsz valamit? Mondott valamit neked?
 Nóra Igen. Amikor a kártya megjön, búcsút vesz tőlünk. Bezárkózik és meghal.
 Helmer Szegény barátom. Hisz tudtam, hogy nem tarthatom meg soká. De ilyen hamar – és így elrejtőzni, mint egy megsebzett állat.

Nóra Ha meg *kell* történnie, legjobb, ha szó nélkül történik. Nem igaz, Torvald?
 Helmer *(fölszárkál)* Úgy összenőtt velünk. El sem tudom képzelni magamat nélküle. A szenvedésével, a magányával mintegy felhős hátteret adott a mi napsütéses boldogságunknak. Nos, így tán a legjobb. Neki mindenesetre. *(Megáll)* S úgy lehet, nekünk is, Nóra. Mi ketten most már egyes-egyedül egymásra vagyunk utalva. *(Átöleli)* Ó, én drága feleségem, mintha nem is tudnálak elég szorosan ölelni. Tudod-e, néha azt kívánom, Nóra, bár függne a fejed fölött valami veszély, hogy az életemet, a véretem, mindent, mindent fölláldozhatnék érted.
 Nóra *(kitépi magát, s keményen, elhatározottan mondja)* Olvasd most el a leveleidet, Torvald.
 Helmer Nem, nem; ma éjszaka nem. Nálad akarok lenni, drága feleségem.
 Nóra Barátod halálára gondolva?..
 Helmer Igazad van. Ez mind a kettőnket fölkavart, valami nem szép jött vele közénk – a halál, a fölbomlás gondolata. Igyekezzünk megszabadulni tőle. Addig menjen mindegyikünk a maga szobájába.
 Nóra *(nyakába borul)* Jó éjszakát, Torvald, jó éjszakát!
 Helmer *(megsókolja a homlokát)* Jó éjszakát, én kis énekesmadaram. Aludj jól, Nóra. Most átolvasom a leveleket. *(Bemeleg a levélsomaggal a szobájába, becsukja az ajtót)* *(vad tekintettel tapogat maga körül, megfogja Helmer domínóját, maga köré dobja, és sebesen, rekedten, szaggatottan suttog)* Hogy ne lássam soha többé. Soha. Soha. Soha. *(Fejére dobja a kendőjét)* A gyerekeket se lássam soha. Soha többet. Soha; soha... Ó, az a jéghideg, fekete víz. Az a végtelen... az az... csak már túl volnék. Most ott van a kezében; olvassa. De nem, nem; még nem. Torvald, Isten veled, te, a gyerekek...

Ki akar robanni az előszobába; ebben a pillanatban Helmer fölszakítja az ajtót, ott áll, kezében a nyitott levél

Helmer Nóra, Nóra!
Nóra *(hangosan kiáltja)* Jaj, Helmer!
Helmer Tudod, mi van ebben a levélben?
Nóra Igen, tudom. Hagyj elmenni! Hadd megyek innét!
Helmer *(visszatartja)* Hova akarsz menni?
Nóra *(megkísérli kitépni magát)* Nem fogsz megmenteni, Torvald!
Helmer *(visszatákolódik)* Igaz, igaz, amit itt írsz Iszonyú! Nem, nem; ez nem lehet igaz.
Nóra Igaz. Mindennél jobban szerettelek a föld kerekén.
Helmer Eh, ne állj elő ilyen kótyagos kifogásokkal.
Nóra *(egy lépést tesz feléje)* Torvald!...
Helmer Boldogtalan... mit műveltél?
Nóra Hagyj elmenni. Nem kell, hogy miattam magadra vedd. Nem kell magadra vened.
Helmer Semmi komédiázás. *(Bezárja az előszobát)* Itt maradsz és számot adsz. Érted, mit műveltél? Felelj! Érted?
Nóra *(merőn nézi, dermedt arcifejezéssel)* Igen, most kezdem igazán érteni.
Helmer *(föl-le jár)* Ó, milyen szörnyű ébredés! Ó, aki a gyönyörűségem volt, a büszkeségem, az egész nyolc esztendő alatt... színlelő hazug... rosszabb, rosszabb, gonosztevő! Ó, ez a feneketlen ocsmányság! Fúj, fúj!
Nóra *(hallgat és továbbra is merőn néz rá)*
Helmer *(megáll előtte)* Gyaníthattam, hogy ilyesmi fog történni. Előre láthattam volna. Apád könnyelmű elvei... Hallgass!... Apád könnyelmű elveit kaptad örökségbe. Se vallás, se erkölcs, se kötelességtudás... Ó, hogy megbűnhődtem, hogy olyan elnéző voltam hozzá. Érted tettem; s te így fizetsz.
Nóra Igen, így.
Helmer Elpusztítottad az egész boldogságomat. Eljátszottad

az egész jövőmet. Szörnyű rágondolni is. Egy lelkiismeret nélküli ember hatalmában vagyok; azt teheti velem, amit akar, kívánhat akármit, parancsolhat, rendelkezhet, ahogy tetszik neki; én meg sem mukkanhatok. Ilyen nyomorultul kell lesüllyednem, tönkremennem egy könnyelmű asszony miatt.

Nóra Ha kinn vagyok a világból, szabad vagy.

Helmer Csak semmi komédia! Az efféle szólások apádnál is kéznél voltak. Mit használ nekem, ha te, ahogy mondd, kinn vagy a világból? Semmit sem. Így is világgá kürtölheti a dolgot; s ha megteszi, tán még azt képzelik, hogy tudomásom volt a te bűncselekedetéről. Azt hiszik... hogy a háttérben álltam... én bujtottalak föl! És mindezt neked köszönhetem, akit egész házasságunk alatt a tenyeremen hordtam. Érted, mit követtem el ellenem?

Nóra *(hideg nyugalommal)* Érttem.

Helmer Olyan hihetetlen az egész, hogy föl sem tudom fogni. De azon kell lennünk, hogy valahogy rendbe szedjük. Vedd le a kendőd. Vedd le, ha mondom. Így vagy úgy, ki kell őt elégítenem. A dolgot mindenáron el kell ütni... ami pedig kettőnköt illet, úgy kell festenie, mintha minden úgy volna köztünk, mint azelőtt. De természetesen csak a világ szemében. Továbbra is itt leszel a házban, ez magától értetődik. A gyermekeket azonban nem nevelheted; azokat nem bízhatom rád... Ó, hogy ezt neked kell mondanom, akit annyira szerettem, s akit még most is!... No de ennek vége. Ezentúl nem a boldogságról van szó... hogy a maradványokat, a csonkokat, a látszatot megmentsük.

A bejáratú ajtón csöngetnek

(Összerezzen) Mi ez? Ilyen későn? A legszörnyűbb lenne?... Máris?... Rejtőzz el, Nóra. Mondd, hogy beteg vagy.

Nóra *(mozdulatlan áll, Helmer odamegy s kinyitja az előszoba-ajtót)*

Szobalány *(félíg felöltözöttén az előszobában)* Egy levél jött asszonyomnak.

Helmer Add ide. *(Megragadja a levelet, és bezárja az ajtót)* Igen, tőle. Nem kapod meg, magam akarom olvasni.

Nóra Olvasd.

Helmer *(a lámpafénynél)* Alig van bátorságom hozzá. Talán már el is veszünk mindketten, te is, én is. Nem; látnom kell. *(Hevesen föltöri; átfut néhány sort; a levélbe tett iratra néz, egy örömkialtás)* Nóra!

Nóra *(kérdően néz rá)*

Helmer Nóra... nem; még egyszer el kell olvasnom... igen, igen; úgy van, meg vagyok mentve! Nóra, meg vagyok mentve!

Nóra És én?

Helmer Te is, természetesen. Mind a ketten meg vagyunk mentve, te is, én is. Ide nézz, visszaküldi az adóslevelet. Azt írja, szánja bánja... egy szerencsés fordulat az életében... ah, egyre megy, hogy mit ír. Meg vagyunk mentve, Nóra! Senki sem tehet semmit ellened. Ah, Nóra, Nóra... nem, először ez az undorító dolog tűnjék el a világból. Hadd nézzem... *(Egy pillantást vet az adóslevélre)* Nem, nem is akarom látni; ne legyen számomra más, csupán egy álom. *(A nyugtát és mindkét levelet darabokra tépi, az egészet a kályhába dobja, és nézi, ahogy elég.)* Így ni, most nincs többé. Írja, hogy te karácsony este óta... Szörnyű lehetett, Nóra, ez a három nap neked.

Nóra Kemény küzdelmet folytattam ebben a három napban.

Helmer Kínlódtál, s nem láttál más menekülést, mint... nem, ne is emlékezzünk erre a rút dologra, csak ujjongjunk, s hajtogassuk, hogy túl vagyunk rajta; túl vagyunk

rajta! De hát hallgass rám, Nóra; mintha föl sem fogád: túl vagyunk rajta. Mi ez a merev arckifejezés? Ó, szegény kis Nóráml! Értem már... úgy látszik, el sem hiszed, hogy megbocsátottam neked. De megbocsátottam, Nóra, meg, mindent, esküszöm. Amit tettél, tudom, irántam való szeretetből tetted.

Nóra Ez igaz.

Helmer Szeretted, ahogy egy asszonynak szeretnie kell az urát. Csak az eszközök, azokat nem tudtad megítélni. De azt hiszed, kevésbé vagy kedves nekem, mert nem tudsz önállón cselekedni? Nem, nem; támaszkodj csak rám; én majd vezetek, tanácsot adok. Nem volnék férfi, ha épp az asszonyi gyámoltalanságod kétszeresen vonzóvá nem tenne a szememben. Nem kell a kemény szóra adnod, azt első ijedtemben mondtam, amikor úgy rémlett, minden összeomlik fölöttem. Megbocsátottam Nóra; esküszöm, megbocsátottam.

Nóra Köszönöm a bocsánatodat. *(Kimegy a jobb oldali ajtón)*

Helmer Nem, maradj... *(Benéz)* Mit akarsz ott az alkovban?

Nóra *(belülről)* Levetem a jelmezemet.

Helmer *(a nyitott ajtóban)* Igen, vedd csak le, igyekezz megnyugodni, hogy megint egyensúlyba kerüljön a lelked, én rémült kis énekesmadaram. Pihend ki nyugodtan magadat; széles szárnyaim vannak, befedlek. *(Föl-le jár az ajtó közelében)* Ó, milyen meleg és csinos az otthonunk, Nóra! Itt van a te menedéked. Úgy tartalak, mint az üzött galambot, amelyet sértetlenül menttettem ki a karvaly karmaiból; majd én lecsillapítom a te szegény, dobogó szívedet. Lassan, lassan majd elcsitul... higgy nekem, Nóra. Holnap mindezt egész más színben látod; hamarosan épp olyan lesz minden, mint azelőtt; nem kell többet hajtogatnom, hogy megbocsátottam; magad is érzed majd. Hogy is gondolhatsz olyat, hogy eszembe juthat eltaszítani, vagy csak szemedre is háyni valamit? Ah, te nem ismered az igazi

Nóra. Egy férfi számára nincs semmi olyan leírhatatlanul édes és megnyugtató, mint tudni, hogy megbocsátott a feleségének... hogy teljesen őszinte szívből megbocsátott. Hisz az asszony ezzel szinte kétszeres értelemben a tulajdona lett; mintegy újra világra hozta; valahogy egyszerre a felesége és gyermeke. Ilyen leszel te is énnekem ezután, te kis tanácstalan, gyámoltalan teremtés. Ne aggódj semmit, Nóra, csak hozzám légy nyílt szívű, majd leszek én az akaratod, a lelkiismereted. – Mi ez? Nem fekszel le? Átöltöztél? *(nappali ruhájában)* Igen, Torvald, átöltöztem.

Nóra. De mért most, ilyen későn?

Helmer. Ma éjszaka nem alszom.

Nóra. De kedves Nóra...

Helmer. *(az ajtóra néz)* Még nincs olyan késő, ülj ide Torvald, sokat kell beszélünk egymással. *(Leül az asztal másik oldalára)*

Nóra. – mi ez? Ez a merev arckifejezés?...

Helmer. Ülj le. Hosszú lesz. Sokat kell beszélnem veled.

Nóra. *(leül az asztalhoz, szembe vele)* Megijesztesz, Nóra. És nem is értelek.

Helmer. Igen, épp ez az. Nem értesz. És én sem értettelek, egészen ma estig. Nem, ne szakíts félbe. Csak hallgasd, amit mondok... Ez leszámolás, Torvald.

Nóra. Hogy érted ezt?

Helmer. *(rövid hallgatás után)* Nem tűnik föl neked valami, ahogy itt ülünk?

Nóra. Ugyan mi?

Helmer. Nyolc éve vagyunk házasok. Nem jut eszedbe, hogy ez az első alkalom, amikor mi ketten, te meg én, férj – feleség, komolyan beszélünk egymással.

Nóra. Komolyan... hogy értsem ezt?

Helmer. Nyolc teljes éven át, sőt régebben, első ismeretségünk-től fogva, sosem váltottunk komoly szót komoly dolgok felől.

Helmer. Beavattalak volna lépten-nyomon a gondjaimba? Az elviselésükben úgy sem tudtál volna segíteni.

Nóra. Nem a gondjaidról beszélek. Azt mondom, sosem ültünk komolyan együtt, hogy valaminek alaposan a végére járjunk.

Helmer. De, drága Nórá, neked való lett volna ez?

Nóra. Helyben vagyunk. Te nem értettél meg engem, Torvald. Sok igazságtalanságot követtetek el ti ellenem. Először a papa, azután te.

Helmer. Mi? Mi ketten?... Mi ketten, akik jobban szerettünk, mint mindenki más?

Nóra. *(megrázza fejét)* Sosem szerettetek. Csak úgy találtátok, hogy mulatságos szerelmesnek lenni belém.

Helmer. De Nóra, miféle beszéd ez!

Nóra. Igen, ez így van, Torvald. Amikor otthon voltam, papa elmondta nekem a véleményét, s nekem ugyanaz volt a véleményem; s ha más volt, eltitkoltam; mivel azt nem szerette volna. Babagyerekének nevezett, játszott velem, ahogy én is játszom a gyermekeimmel. Aztán ide kerültem a te házádba...

Helmer. Miféle kifejezést használsz a házasságunkra?

Nóra. *(zavartalanul)* Úgy értem, hogy papa kezéből a tiédbe kerültem. Itt te mindent a magad ízlése szerint rendeztél be, s így nekem ugyanez lett az ízlésem, ami neked, vagy legalábbis úgy tettem, nem is tudom igazán... úgy gondolom, mindkettő igaz; hol az egyik, hol a másik. De ahogy most nézem, mintha úgy éltem volna itt, mint egy szegény ember, aki csak a betevő falatját keresi meg. Abból éltem, hogy mókáztam neked, Torvald. De hát te így akartad. Te és a papa nagy bünt követtetek el ellenem. Ti vagytok a hibásak benne, hogy semmi sem lett belőlem.

Helmer. Milyen méltánytalan és hálátlan vagy, Nóra! Nem voltál boldog itt?

Nóra Nem. Sosem voltam. Hittem, hogy az vagyok, de sohasem voltam.

Helmer Nem voltál boldog?

Nóra Nem; csak vidám. S te mindig olyan jó voltál hozzám. De az otthonunk nem volt más, csak egy játékszoba. Én a te babafeleséged, ugyanúgy, ahogy otthon a papa babagyermeké. A gyerekek viszont az én babáim. Mulatságosnak éreztem, ha fölvetél, s játszottál velem, éppen úgy, ahogy nekik is mulatságos volt, ha én vettem fel őket, s játszottam övelük. Ez volt a mi házasságunk, Torvald.

Helmer Van valami igaz – akármilyen nyakatekert és túlhajtott is – abban, amit mondasz. De ezentúl másképp kell lennie. A játék idejének vége; a nevelés következik.

Nóra Kinek a nevelése? Az enyém vagy a gyermekeké?

Helmer A tied is meg a gyerekeké is, kedves Nórám.

Nóra Ah, Torvald, te nem vagy az az ember, aki belőlem igazi feleséget nevelhetsz.

Helmer S ezt te mondog?

Nóra És én – hogy vagyok én a gyermekeim nevelésére fölkészülve?

Helmer Nóra!

Nóra Nem te mondtad csak az imént, hogy nem bízhatod rám ezt a feladatot?

Helmer A fölfortyanás pillanatában? Hogy adhatsz arra?

Nóra De; ugyanis helyesen mondtad. Nem tudok azzal a feladattal megbirkózni. Más feladat az, amit előbb meg kell oldanom. Magamat kell megnevelnem. S te nem vagy az a férfi, aki segíthetsz ebben. Ezt egyedül kell megcsinálnom. És ezért most elmegyek tőled.

Helmer *(fölugrik)* Mi az, mit mondtál?

Nóra Ha meg akarom érteni magamat s az egész környezetemet, egészen egyedül kell állnom. Épp ezért nem maradok tovább nálad.

Helmer Nóra, Nóra!

Nóra Rögtön el is megyek innét. Krisztina befogad éjszákára.

Helmer Elment az eszed. Nem engedem! Megtiltom!

Nóra Ezután mit sem használ, ha megtiltasz valamit. Ami az enyém, magammal viszem. Tőled semmi sem kell, sem most, sem ezután.

Helmer De hát miféle hóbort ez?

Nóra Holnap hazautazom... úgy értem, a szülővárosomba. Ott könnyebb valami munkát találnom.

Helmer Ó, te elvakult, tapasztalatlan teremtés.

Nóra Azon kell lennem, hogy tapasztalatokat szerezzek, Torvald.

Helmer Elhagyni az otthonod, férjed, gyermekeidet! Nem gondolsz rá, az emberek mit mondanak.

Nóra Erre nem lehetek tekintettel. Én csak azt tudom, hogy erre van szükségem.

Helmer Ez vérlázító! Meg tudnád tagadni legszentebb kötelességeidet?

Nóra Mit tartasz te az én legszentebb kötelességeimnek?

Helmer S ezt én mondom meg! Nincsenek kötelességeid a férjeddél, gyermekeiddel szemben?

Nóra Más ugyanilyen szent kötelességeim is vannak.

Helmer Nincsenek... Miféle kötelességek volnának azok?

Nóra A kötelességeim önmagammal szemben.

Helmer Legelsősorban is feleség s anya vagy.

Nóra Nem hiszem többé. Azt hiszem, hogy legelsősorban ember vagyok, éppen úgy, mint te – vagy mindenestre meg kell kísérelnem, hogy az legyek. Jól tudom, hogy a legtöbben neked adnak igazat, Torvald; valami olyasmi van a könyvekben is. De én nem törődhetek vele tovább, hogy a többség mit mond, s mi van a könyvekben. Magamnak kell a dolgokat átgondolnom, s tisztába jönnöm velük.

Helmer Nem tudnád, hogy mi a helyzeted a tulajdon otthonodra?

nodban? Nincs az efféle kérdésekben egy megbízható vezető? A vallás?

Nóra Torvald, én voltaképp nem is tudom, micsoda az a vallás.

Helmer Mit beszélsz?

Nóra Én nem tudok semmi mást, mint amit Hansen lelkész mondott, amikor konfirmáltak. Elmondta, hogy a vallás ez és ez. De ha mindezt itt hagyom, és magamra maradok, akkor majd ezt is megvizsgálom. Látni akarom, igaz-e, amit Hansen lelkész mondott, vagy legalábbis igaz-e – az én számomra.

Helmer Ah, ez mégis hallatlan, egy ilyen fiatal asszony! De ha a vallás nem tud a jó útra vezetni, hadd rázom fel a lelkiismeretedet. Erkölcsei érzésed csak van? Vagy felelj... az sincs tán?

Nóra Tán jobb nem is felelnem erre, Torvald. Egyáltalán nem is tudok. Zavarosak ezek a dolgok a fejemben. Csupán azt tudom, hogy egészen más véleményem van mindenről, mint neked. Most is csak azt hallom, hogy a törvények más milyenek, mint hittem; de hogy a törvények helyesek lennének, azt én képtelen vagyok belátni. Egy asszonynak tehát nem lehet igaza, ha kíméli öreg, haldokló apját, vagy ha meg akarja menteni férje életét! Az ilyet nem hiszem el.

Helmer Úgy beszélsz, mint a gyermek. Nem érted a társadalmat, amelyben élsz.

Nóra Nem, nem értem. De most hozzálátok majd. Utána kell járnom, kinek van igaza, a társadalomnak, vagy nekem.

Helmer Beteg vagy, Nóra. Lázad van; szinte azt hiszem, eszedet vesztetted.

Nóra Sosem éreztem ilyen világosnak és biztosnak magamat, mint ma éjszaka.

Helmer S elhagyod a férjed és gyermekeidet... ilyen világosan és biztosan!

Nóra Igen, azt teszem.

Helmer Akkor ennek csak egy magyarázata lehet.

Nóra Micsoda?

Helmer Hogy nem szeretsz többé.

Nóra Így is van.

Helmer Nóra, és ezt te mondd?

Nóra Ah, olyan rosszlesik, Torvald. Hisz mindig olyan jó voltál hozzám. De nem tehetek róla, nem szeretlek többé.

Helmer *(összeszedve nyugalmdt)* S ez is világos, biztos meggyőződésed?

Nóra Igen, tökéletesen világos és biztos. Ezért nem akarok tovább itt maradni.

Helmer És számot tudsz adni róla, mivel játszottam el a szereteted?

Nóra De még mennyire! Ma este volt, amikor a csoda nem történt meg; akkor láttam, hogy nem az az ember vagy, akinek elképzeltelek.

Helmer Magyarázd meg jobban; nem értelek.

Nóra Én olyan türelmesen vártam nyolc esztendőn át. Mert hiszen, Uramisten, csoda, belátom, nem esik minden nap. S ekkor tört rám ez a gyötrelmes dolog; s én oly csalhatatlanul biztos voltam: hogy na, most itt van a csoda. Mialatt Krogstad levele ott kint volt, eszembe sem jutott, hogy ennek az embernek az önkénye téged meghajlíthat. Olyan csalhatatlanul biztos voltam, hogy azt mondd neki: menj, kürtöld világgá. S amikor megtette...

Helmer Nos, akkor? Amikor áldozatul dobta a feleségem a szégyennek és gyaláztatnak...

Nóra Amikor ő ezt megtette, csalhatatlan biztonsággal hittem, hogy te előlépsz, s mindent magadra vállalsz, s azt mondd: én vagyok a bűnös.

Helmer Nóra!

Nóra Azt hiszed, elfogadtam volna valaha is ilyen áldozatot?

Nem, magától értetődik. De mit értek volna az én bizonykodásaim a tiedével szemben? Ez volt a csoda, amit én rettegetve reméltem. S hogy megakadályozzam, azért akartam az életemnek véget vetni.

Helmer Nóra, én örömmel dolgoznék érted éjjel-nappal, elviselnék gondot és ínséget. De nincs senki, aki a becsületét áldozná fel azért, akit szeret.

Nóra Asszonyok százezrei tették meg.

Helmer Eh, úgy gondolkozol és úgy beszélsz, mint egy értelmetlen gyermek.

Nóra Legyen. Te viszont nem úgy gondolkozol s nem is úgy beszélsz, mint az az ember, akihez én társul szegődhetek. Te nem attól féltél, ami engem fenyegetett, hanem attól, ami téged fenyegetett; amikor az ijedelméd elmúlt, s az egész ügy elsimult, úgy tettél, mintha semmi sem történt volna. Éppen úgy a te kis énekesmadarad voltam, mint azelőtt, bábu, akit, minthogy ilyen esendő s törékeny, ezután kétszeres óvatossággal kell a kezekben tartanod. *(Fölemelkedik)* Ebben az órában nyilvánvalóvá lett előttem, Torvald, hogy nyolc éven át egy idegen emberrel éltem itt, annak szültem három gyermeket. – Ah, nem is mondom, hogy ne kelljen rágondolnom! Diribdarabokra tudnám szagatni magamat.

Helmer *(nehéz szívvel)* Látom, látom. Szakadék nyílt köztünk. – De nem lehetne-e, Nóra, kitölteni?

Nóra Amilyen most vagyok, úgy nem vagyok neked való feleség.

Helmer Van erőm, hogy megváltozzam.

Nóra Talán... ha a bábút elveszik tőled.

Helmer Elválni... elválni tetőled! Nem, nem Nóra! Ez a gondolat nem fér a fejembe.

Nóra *(bemelegíti balra a szobába)* Annál bizonyosabban meg kell történnie. *(Visszajön kabátban, egy kis útitáskával, amelyet az asztal melletti kis szekrényre tesz)*

Helmer Nóra, Nóra, ne most! Várjál holnapig.

Nóra *(fölvesszi a kabátját)* Nem tölthetem az éjszakát egy idegen ember lakásán.

Helmer De nem lakhatunk-e itt mint fivér és nővér?...
Nóra *(megköti jó szorosra a kalapját)* Nagyon jól tudod, hogy nem tartana soká. *(Magára dobja a sálját)* Isten veled, Torvald. Nem akarom látni a kicsinyeket. Tudom, jobb kézben vannak, mint az enyém. Így, amilyen most vagyok, nem lehetek semmi a számukra.

Helmer De egyszer... Nóra, egyszer?...

Nóra Mit tudom azt én? Azt sem tudom, mi lesz belőlem.

Helmer De akármi vagy, és akármi leszel, a feleségem vagy. Ide hallgass, Torvald; ha egy asszony elhagyja férje házát, úgy, ahogy én teszem, a férj a törvény értelmében, úgy hallottam, minden kötelezettség alól fel van oldva. Én mindenesetre minden kötelezettség alól feloldalak. Ne érezd magad semmiben megkötöttnnek, éppen úgy, ahogy én sem leszek az. Teljes szabadság mindkét oldalon. Itt van a gyűrűm. Add ide az enyémet.

Helmer Még ezt is?

Nóra Még ezt is.

Helmer Itt van.

Nóra Így, ezen tehát túl vagyunk. Ide teszem a kulcsokat. A lányok minden ház körüli dologról tudnak, inkább, mint én. Holnap, ha elutazom, Krisztina majd ide jön, s összecsomagolja a holmimat, amit hazulról hoztam. Majd magam után küldetem.

Helmer Vége; vége! Soha többet nem gondolsz rám, Nóra?

Nóra Bizonyára gyakran gondolok majd rád – meg a gyermekekre, a házra.

Helmer Írhatok, Nóra?

Nóra Nem... soha. Nem szabad.

Helmer De csak küldhetek valamit.

Nóra Semmit; semmit.

Helmer Segíteni, ha szükség lenne rá.
 Nóra Mondom, nem. Idegenektől semmit se fogadok el.
 Helmer Nóra, sosem lehetek a számodra több, mint idegen?
 Nóra *(veszi az útitáskáját)* Torvald, ahhoz a legnagyobb csodának kellene megtörténnie.
 Helmer Mondd, mi az a csoda!
 Nóra Mind a kettőnknek annyira meg kéne változnunk...
 ó, Torvald, én nem hiszek többé a csodában.
 Helmer De én hinni akarok. Nevezd meg! Annyira megváltoznunk, hogy!...
 Nóra ...hogyan az együttélés köztünk házasság lehessen. Isten veled. *(Ki az előszoba felé)*
 Helmer *(az ajtó mellett egy székre rogy, arcát kezébe temeti)* Nóra, Nóra! *(Körülnéz, felemelkedik)* Üres, nincs többé. *(Egy remény rezdül meg benne)* A legnagyobb csoda!

Lentről a becsapódó kapu dörögése hallatszik

